श्रीसत्यविजयग्रन्थमाला नं (२)

अर्हम्।

आचार्यश्रीविजयनीतिसूरीश्वरपादपद्मेभ्योनमः

पूर्वधरश्रीउमास्वातिवाचकविरचितः

जम्बूद्वीपसमासः।

आचार्यविजयसिंहसूरिनिर्मितटीकयाविभूषितः

संशोधकः

श्रीमत्पन्यास हर्षविजयगणि विनेय

मानविजयोमुनिः

प्रकाशकः

सत्यविजयग्रन्थमालायाः कार्यवाहक श्रेष्ठिवर्य

वालाभाइ मूलचन्द्र-अमदावाद.

श्रीजैनएडवोकेट प्रि प्रेसमां शा चिमनलाल गोकळदासे

छापी, घीकांटावाडी—अमदावाद.

प्रथमावृत्तिः प्रतयः ५००

वीर संवत् २४४९ विक्रम संवत् १९७९

मूल्यम् ०—४—०

परमपवित्र आचार्यमहाराज श्रीविजयनीतिसूरीश्वराणां स्तुत्यष्टम् ।

बाल्याच्छ्रीब्रह्मचारी सकलजनहितानन्दकःसत्यवादी
श्रीमच्छ्रीनीतिचारी गुणिजनसकलान् बोधयन् राजते वै।
नीत्याद्य.सूरिराजश्च विजयचरमः शान्तमूर्त्तिर्दयालु-
राकापूर्णेन्दुवक्त्रस्त्रिदिवपतिगुरुः सर्वदेवेशमान्यः ॥ १ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

विद्याविचक्षणजनैः कृतकीर्त्तिगानं
पञ्चव्रतादिपरिपालकमासवर्यम् ।
श्रीजैनसूरिमनिशं नमतु प्रकृष्टं
भूमौ सुनीतिविजयं जनताघनाशम् ॥ २ ॥

शिष्यप्रशिष्यसद्वृन्दै-र्वन्दितस्तदनुज्ञया: ।
प्रवर्त्तमानसच्छास्त्र-युक्तैर्विजयतेतराम् ॥ ३ ॥
वर्चसा ब्रह्मचर्यस्य दीपयन्तं दिशो दश ।
श्रीनीतिविजयाचार्यं वन्दध्वं सकला जनाः ॥४॥
निर्मत्सरं मनः कृत्वा मान्यो गुणिजनैः स च ।
निर्मत्सरो हि साधूना-मात्मतत्त्वविचिन्तकः ॥५॥
पन्न्यासपदवांश्चैव तथा गणिपदं दधत् ।
श्रीहर्षविजयो नित्यं सुशास्त्रार्थविबोधकृत ॥६॥
श्री मानविजयः प्राज्ञः कल्याणमंगलाभिधौ ।
सुमतिविजयश्चैव त्रयस्ते साधवः खलु ॥ ७ ॥
विक्रमार्कनृपत्याब्दे नन्दर्षिनन्दभूमिते ।
मार्गे सिते हि शुक्लास्ये सतेने रविणा कृताः ॥८॥

पूर्वधरश्रीउमास्वातिवाचकविरचितम् ।

पूजा प्रकरणम् ।

स्नानं पूर्वामुखीभूय प्रतीच्यां दन्तधावनम् ।
उदीच्यां श्वेतवस्त्राणि पूजा पूर्वोत्तरामुखी ॥१॥
गृहे प्रविशतां वामभागे शल्यविवर्जिते ।
देवतावसरं कुर्यात्सार्धहस्तोर्ध्वभूमिके ॥२॥
नीचैर्भूमिस्थितं कुर्याद्देवतावसरं यदि ।
नीचैर्नीचैस्ततो वंशसन्तत्यापि सदा भवेत् ॥३॥
यथार्चकः स्यात्पूर्वस्या उत्तरस्याश्च संमुखः ।
दक्षिणस्या दिशो वर्जं विदिग्वर्जनमेव च ॥४॥
पश्चिमाभिमुखः कुर्यात्पूजां जैनेन्द्रमूर्तये ।
चतुर्थसन्ततिच्छेदो दक्षिणस्यामसन्ततिः ॥५॥
आग्नेय्यां तु यदा पूजा धनहानिर्दिने दिने ।
वायव्यां सन्ततिर्नैव नैर्ऋत्यां च कुलक्षयः ॥६॥
ऐशान्यां कुर्वतां पूजां संस्थितिर्नैव जायते ।
अंह्रिजानुकरांसेषु मूर्ध्नि पूजा यथाक्रमम् ॥७॥
श्रीचन्दनं विना नव पूजां कुर्यात्कदाचन ।
भाले कण्ठे हृदम्भोजोदरे तिलककारणम् ॥८॥
नवभिस्तिलकैः पूजा करणीया निरन्तरम् ।
प्रभाते प्रथमं वासपूजा कार्या विचक्षणैः ॥९॥
मध्याह्ने कुसुमैः पूजा संध्यायां धूपदीपयुक् ।
वामाङ्गे धूपदाहः स्यादग्रपूजा तु संमुखी ॥१०॥
अर्हतो दक्षिणे भागे दीपस्य विनिवेशनम् ।
ध्यानं च दक्षिणे भागे चैत्यानां वन्दनं तथा ॥११॥

हस्तात्प्रस्खलितं क्षितौ निपतितं लग्नं क्वचित्पादयो-
र्यन्मूर्ध्नोर्ध्वगतं धृतं कुवसनैर्नाभेरधो यद्धृतम् ।
स्पृष्टं दुष्टजनैर्घनैरभिहतं यद्दूषितं कीटकै-
स्त्याज्यं तत्कुसुमं दलं फलमथो भक्तैर्जिनप्रीतये ॥१२॥
नैकपुष्पं द्विधा कुर्यान्न छिन्द्यात्कलिकामपि ।
चम्पकोत्पलभेदेन भवेद्दोषो विशेषतः ॥१३॥
गन्धधूपाक्षतैः स्रग्भिः प्रदीपैर्बलिवारिभिः ।
प्रधानैश्च फलैः पूजा विधेया श्रीजिनेशितुः ॥१४॥
शान्तौ श्वेतं जये श्यामं भद्रे रक्तं भये हरित् ।
पीतं ध्यानादिके लाभे पञ्चवर्णं तु सिद्धये ॥१५॥
(शान्तौ श्वेतं तथा पीतं लाभे श्यामं पराजये ।
मङ्गलार्थं तथा रक्तं पञ्चवर्णं तु सिद्धये)
खण्डिते सन्धिते छिन्ने रक्ते रौद्रे च वाससि ।
दानपूजातपोहोमसन्ध्यादि निष्फलं भवेत् ॥ १६ ॥
पद्मासनसमासीनो नासाग्रन्यस्तलोचनः ।
मौनी वस्त्रावृतास्योऽयं पूजां कुर्याज्जिनेशितुः ॥१७॥

स्नात्रं विलेपनविभूषणपुष्पवास-
धूपप्रदीपफलतन्दुलपत्रपूगैः ।
नैवेद्यवारिवसनैश्चमरातपत्र-
वादित्रगीतनटनस्तुतिकोशवृद्धयां ॥१८॥

इत्येकविंशतिविधा जिनराजपूजा
ख्यातासुरासुरगणेन कृता सदैव ।
खण्डिकृता कुमतिभिः कलिकालयोगा-
द्यद्यत्प्रियं तदिह भाववशेन योज्यम् ॥१९॥

इति श्रीउमास्वातिवाचकविरचितं पूजाप्रकरणं समाप्तम् ॥

नमो वीतरागाय ।

श्रीसत्यविजयग्रन्थमाला नं० (१)

पूर्वधरश्रीउमास्वातिवाचकविरचितः

जम्बूद्वीपसमासः ।

आचार्यविजयसिंहसूरिविरचितटीकया विभूषितः

श्रीसङ्घपार्श्वप्रभुपादपद्म-
मानम्य वाचामधिदेवतां च ।
द्वीपोदधिक्षेत्रसमासमस्मिन्
श्रीवाचकोयं विवृणोमि किंचित् ॥ १ ॥

क्व वाचकवचो वाच्यं क्व वाक्कल्पः किलेदृशः ।
यत्सत्यं चुलुकेनास्मि मोहान्मित्सुर्महोदधिम् ॥२॥

यदि वा किमेतया चिन्तयापि मे । यतः ।

मुदितकौशिकसन्मुनिनायकः
कुवलयप्रतिबोधविधायकः ।
मम निरस्ततमा जिनचन्द्रमा
वितनुते वदतां द्युतिसान्द्रमाम् ॥ ३ ॥

वाक्यं कुत्रापि जैवाभिगममनुसरन् क्वापि तद्वृत्तिवाचम्
जम्बूद्वीपज्ञप्तिं च क्वचिदथ करणीं कुत्रचिच्चानुकुर्वन् ।
तुल्यार्थं जैनभद्रं विवृतिपदयुतं शास्त्रमुद्वीक्षमाणः
प्रायोऽन्यग्रन्थदृष्ट्या विवृतिमहमिमां प्रस्तुवे मुग्धबुद्धिः॥

किं च ।

यद्दुर्बोधमतीव तद्विजहति व्यक्तार्थमित्युक्तितो
व्यक्तार्थं तु विवृण्वते हि बहुधा रूपप्रसिद्ध्यादिभिः ।
नेयार्थैरतिफल्गुभिश्च वचनैः किं च श्रमं कुर्वते
शिष्याणामिति शास्त्रविप्लवकराः प्रायः कुटीकाकृतः॥५॥

संत्यज्य विस्तरमपास्य तथालजाल-
मत्यर्थमर्थमवगम्य यथावबोधम् ।
आतश्च वाचकवचो विवृतिर्ममेय-
मास्तन्यते ऽबुधजनप्रतिबोधनार्थम् ॥ ६ ॥

इह च ।

धृतार्यचर्याचरणोरुचातुरीं
निर्विघ्नविघ्नौघविघातसुन्दरीम् ।
नमस्क्रियामाहितमंगलक्रियां
श्रीमानुमास्वातिरुवाच वाचकः ॥ ७ ॥

अथ जम्बूद्वीपसमासः ।

सर्वजननयनकान्तं नखलेखाविसृतदीधितिवितानम् ।
पादयुगचन्द्रमण्डलमभिरक्षतु नः सदा जैनम् ॥१॥

जम्बूद्वीपः सर्वमध्ये वृत्तो लक्षमानो दैर्घ्यविस्ताराभ्यां योजनत्रिलक्षषोडशसहस्रसप्तविंशद्विशतत्रिगव्यूताष्टाविंशधनुःशतत्रयोदशाङ्गुलार्धाङ्गुलसशेषपरिधिः स्वनामदेवताचतुरष्टचतुर्विस्तारोच्छ्रायप्रवेशविजयादिचतुर्द्वारः-वज्रमयजगतीवृतः । साष्टोच्छ्रायचतुर्द्वादशोपर्यधोविस्तृता* । तत्रार्धयोजनः रत्नमयो जालकटको जगत्यष्टभागविस्तृतः । तदुपरि पद्मवरवेदिका कटकमाना विचित्ररत्नमयस्तम्भफलकसंघाटकशूचीवंशावंशकवेल्लुकनिर्माणा गवाक्षहेमकिंकिणीघण्टारजतमणिमुक्तापद्मतालकरचना-वायुसंपातसंघट्टशब्दवती नानालतासंघाटकान्तरस्तम्भान्तराद्युत्पलादिरचना उभयतो वेदिकावनखण्डवती । तानि वनानि रूपरसगन्धस्पर्शशब्दसुखोपेतमणितृणानि रत्नमयत्रिसोपानस्थगनतोरणाष्टमङ्गलध्वजपर्वतकान्दोलकगृहकमण्डपकासनवेदिकावच्चित्रजलवापीभूषितानि । तद्दक्षिणभागे भरतमाहिमवतः षड्विंशपञ्चयोजनशतसषट्कलविस्तृतं विजयाढ्यगङ्गासिन्धुषोढाविभक्तं मागधवरदामप्रभासतीर्थद्वारं तत्स्थतन्नामदेवं तद्दक्षिणभागम-

१ टी. संघाटकः नरशरीरयुग्मैः शूचीभिः प्रतिबन्धे

ध्यायोध्यम् । तन्मध्ये पूर्वापरतः पञ्चविंशतियोजनोच्छ्रायस्तत्पादावगाढः पञ्चाशद्विस्तृतो रुचकसंस्थितः सर्वराजतो विजयाढ्यः स्वविस्तारहितभारतमानार्धदक्षिणोत्तरविभागी उभयतो वेदिकावनखण्डवान् । तदपरभागे तमिस्रागुहा गिरिविस्तारायामा द्वादशाष्टविस्तारोच्छ्राया विजयद्वारप्रमाणद्वारा वज्रकपाटपिहिता कृतमालकदेववसतिर्बहुमध्यद्वियोजनान्तरत्रियोजनविस्तारोन्मग्ननिमग्नजलाख्यसरिद्वती । तद्वत्पूर्वतः खण्डप्रपातागुहा नृत्तमालकवसतिः । तत्र दशयोजनान्यारुह्योभयतो विद्याधरश्रेण्यौ दशकविस्तृते पर्वतायामे सवेदिकावनखण्डे । तत्र दक्षिणासजनपदरथनूपुरचक्रवालप्रमुखपञ्चाशन्नगरवती-विचित्रमणिपुष्करिण्युद्यानक्रीडास्थानविभूषिता । तथोत्तरा गगनवल्लभपुरस्सरषष्टिनगरा । तत्र विद्याप्रसादोपहिताभीष्टभोगभुजो विद्याधराः । ततो दशसु तद्वदाभियोग्यश्रेण्यौ समातिरम्यभूमी इन्द्रलोकपालाभियोग्यभवनालंकृते तदाश्रये । ततः पञ्चसु शिखरतलं दशकविस्तृतं वेदिकावनवदतिरुचिरं देवक्रीडास्थानम् । तत्र नवकूटानि सिद्धायतन- दक्षिणार्धभरत- खण्डप्रपात- माणिभद्र- विजयाढ्य- पूर्णभद्रतमिस्रा- गुहोत्तरार्धभरत-वैश्रवणा*ख्यानि प्राक्क्रमाद्गण्यानि गिरिपादोच्छ्रायाणि तावन्मूलविस्ताराणि उपरि तदर्धं सर्वरत्नमयानि मध्ये

वैश्रमण ।

त्रीणि कनकमयानि । तत्र च प्रथमे सिद्धायतनं क्रोशार्धक्रोशदैर्घ्यविस्तारं किंचिन्न्यूनतदुच्छ्रयं रत्नचित्रालोकं पञ्चधनुःशततदर्धार्धोच्छ्रायविस्तारप्रवेशत्रिद्वारं न पश्चात् । उभयतः पद्मस्थपूर्णकलश–नागदन्तक–शालभञ्जिका-जालकटक–घण्टा–वनमालाक्रमरचनानि । तन्मध्ये मणिपीठिका पञ्चधनुःशतायामविष्कम्भा तदर्धपृथुः । तदुपरि देवच्छन्दकः पञ्चधनुःशत उभयतस्तदधिकोच्छ्रायः । तत्र प्रतिमाष्टशतं जिनमानम् । तदपरं दक्षिणार्धभरतकूटं तद्वत् । तदुपरि प्रासादः पूर्वमानः । तन्मध्ये मणिपीठिकायां सिंहासनमधिपपरिवारसिंहासनवृत्तम् । तदधिपो भरतः पल्योपमस्थितिर्देवः । तद्दक्षिणतोऽन्यजम्बूद्वीपे भरतराजधानी भरतनिवासः । तथा शेषेषु पञ्चसु स्वनामानो देवाः । द्वयोर्नृत्तमालकृतमालकौ ॥

वृषभकूटो हिमवन्मध्यभागदक्षिणनितम्बे रत्नमयोऽष्टावुच्छ्रितः चतुर्द्वादशपर्यंधोविस्तृत ऋषभदेववासः ।

(इति भरतक्षेत्रसंक्षेपः)

भरतोत्तरतो हिमवान् पूर्वापरतो लवणावबद्धो भरतद्विगुणविस्तारः शतोच्छ्रायो हेममयो मणिविचित्रः । तदुपरि बहुमध्ये पद्महृदः प्रागपरायितसहस्रं पञ्चशतविस्तृतः चतुःकर्णो* दशयोजनावगाढो रजतकूलो वज्रमयपाषाणः तपनीयतलः सुवर्णमध्यरजतमणिपालिकः चतु-

*टी. चतुरस्रः ।

दिव्यमणिसोपानः स्वग्रतारोत्तारः तोरणध्वजच्छत्रादि-भूषितो नीलोत्पल-पौण्डरीक-शतपत्र-सौगन्धिकादिपु-ष्पचितो विचित्रशकुनिमत्स्यविचरितः षट्पदोपभोग्यः। तन्मध्ये योजनमानं पद्ममर्धयोजनपृथु दशावगाढं जला-द्विक्रोशोच्छ्रयं वज्रारिष्टवैडूर्यमूलकण्डनालं वैडूर्यजाम्बूनद-बाह्यान्तःपत्रं कनककर्णिकं तपनीयकेसरं नानामणिमय-पुष्करम्। कर्णिकार्धयोजना तदर्धपृथुः। तदुपरि भवनं विजयार्धवत्। मणिपीठिकायां श्रीदेव्याः शय्या। तद-न्येन तल्लक्षणेनाब्जशतेन तदर्धमानेन वृत्तम्। तथा ऽग्न्यैकै-कैकचतुर्दिक्षु क्रमशश्चतुरष्टदशद्वादशषोडशसहस्रेषु द्विती-यषष्ठयोः स्थानयोश्चतुःसप्तसु पद्मेषु तत्सामानिकमह-त्तरिकातदभ्यन्तरमध्यबाह्यपर्षदनीकाधिपात्मरक्षादिस्था-नानि पश्चिमोत्तरक्रमाद्गण्यानि। तद्द्वात्रिंशच्चत्वारिंशदष्ट-चत्वारिंशल्लक्षसंख्याभिस्तिसृभिः पंक्तिभिर्वृतम्॥

तत्पौरस्त्यतोरणप्रवहा गङ्गा प्राग्गिरिणा* पञ्चश-तगा गङ्गावर्तनकूटेनावर्तिता दक्षिणेन सशेषत्रयोविंश-तिसहितानि पञ्चशतानि गता षट्क्रोशविस्तृता प्रवहे ऽर्धत्रिषष्टिर्मुखे मुखप्रमाणवेदिका सर्वत्र। तत्प्रपाते वज्र-मयी जिह्विकार्धयोजनायामा षडधिकविस्तृतार्धक्रं शपृ-थुला विवृतमकरमुखाकृतिः॥

वज्रतलं तदधो गङ्गाप्रपातकुण्डं षष्टियोजनमायाम-

*टी पूर्वाभिमुखी।

विष्कम्भाभ्यां अधःपञ्चाशद्दशावगाढं त्रिसोपानतोरणा-दिमत्। तन्मध्ये गङ्गाद्वीपो ऽष्टकायामविष्कम्भः। तन्म-ध्ये भवनं तद्वत्पीठिकायां शय्या गङ्गायाः। तद्दक्षिणतो-रणगा खण्डकप्रपातगुहाविजयार्धविदारिका दक्षिणार्ध-बहुमध्यप्राप्तप्रवृत्ता अर्धार्धसमुत्थचतुर्दश सहस्रसरिद्वृता प्रवाहे अधो ऽर्धक्रोशा सपादयोजना मुखे जगतीदारण-समुद्रानुप्रवेशा॥

तथापरेण सिन्धुः स्वकुण्डद्वीपतमिस्रागुहाविशिष्टा। षट्सप्ततिद्विशतषट्कलोत्तरगा तथा रोहितांशा गङ्गा-द्विगुणसर्वमाना स्वनामदेवीकुण्डद्वीपा शब्दापात्यार्धयो-जनाप्राप्तापरगा हैमवतपाश्चात्याब्धिगामिनी। हिमवति सिद्धायतनक्षुल्लहिमवद्भरतेलागङ्गाश्रीरोहितांशासिन्धु-सुराहैमवतवैश्रमणकूटाः येकादश सर्वरत्नमयानि स्वना-मदेवतास्थानानि पञ्चशतोच्छ्रायाणि तावदधोविस्तृतान्यु-परि तदर्धम्। प्रथमे जिनगृहं पञ्चाशत्तदर्धायामविष्कम्भं षट्त्रिंशदुच्चमष्टायामचतुर्विष्कम्भप्रवेशत्रिद्वारम्। मध्ये ऽष्टयोजनानि विस्तारायामाभ्यां मणिपीठिका चतुःपृथ्वी। तन्मानो देवच्छन्दकः साधिकायामोच्छ्रयः। प्रतिमादि तद्वत्। शेषेषु प्रासादाः सार्धद्विषष्टियोजनोच्चास्तदर्धवि-स्तृताः सिंहासनवन्तः सिद्धायतनवत्॥

(इति हिमवत्संग्रहः)

हिमवदुत्तरं हैमवत तद्द्विगुणविष्कम्भं (हिमवतो गिरेरुच्चैस्त्वोनं)। तत्र मिथुनानि गव्यूतोच्चानि पल्यस्थितीनि चतुर्थभक्तभोजीन्येकोनाशीतिदिनस्वापत्यपालकानि चतुःषष्टिपृष्ठानि। तन्मध्ये वृत्तो विविधरत्नमयः सर्वतः साहस्रः शब्दापाती गिरिः । तदुपरि स्वातेर्भवनं हिमवतः कूटवत् ॥ (इति हैमवतसमाहारः)

तदुत्तरो ऽर्जुनमयो महाहिमवान् हैमवतद्विगुणविस्तारो द्विशतोच्चः । तत्र महापद्मो ह्रदो द्विसहस्रायामस्तदर्धविष्कम्भस्तद्वत्पद्मन्यासवान् ह्रीदेवीवासः*। तद्दक्षिणप्रवाहा रोहित्स्वनामदेवीकुण्डरोहितांशामाना पूर्वोदधिगा ह्रदविस्तारापनीतपर्वतार्धदक्षिणगा अष्टाविंशतिसहस्रनदीवृता । उत्तरा हरिकान्ता पञ्चविंशतियोजनप्रवहा तन्मानजिह्विका चत्वारिंशदधिकद्विशतकुण्डा द्वीपो द्वात्रिंशत् गन्धापातियोजनाप्राप्तापरनिवृत्ता षट्पञ्चाशन्नदीसहस्रानुगापरोदधिगा । तत्र सिद्धमहाहिमवद्धैमवतरोहिताह्रीहरिकान्ताहरिवैडूर्यकूटान्यष्टौ हिमवत्तुल्यानि स्वनामदेवतानि ॥

(इति महाहिमवत्समासः)

तदुत्तरं हरिवर्षं महाहिमवद्द्विगुणं पूर्वद्विगुणमानचतुःषष्टिदिनपालनमिथुनम् । तन्मध्ये गन्धापाती वृत्तो ऽरुणाधिवासः शब्दापातिवत् ॥ (इति हरिवर्षक्षेत्रसक्षेपः)

---

*तद्वत्पद्म देव्यावासः ।

तदुत्तरस्तपनीयमयो निषधो हरिवर्षद्विगुणविस्तारश्चतुःशतोच्चः । तन्मध्ये तिगिञ्छिह्रदश्चतुर्द्विसहस्रायामविष्कम्भः तद्वद्धृतिदेवीसत्कः । तद्दक्षिणगा स्वनामद्वीपा हरिकान्तावत् हरित्पूर्वसमुद्रपातिनी । उत्तरेण सीतोदा पञ्चाशत्प्रवहा तन्मानजिह्विका हरिद्द्विगुणकुण्डद्वीपमाना निषधदेवकुरुसूर्यसुलसविद्युत्प्रभह्रदमध्यविभागा चतुरशीतिनदीसहस्रानुगतभद्रशाला द्वियोजनाप्राप्तमन्दरापरनिवृत्ता विद्युत्प्रभदारिका अपरविदेहद्विधाकर्त्री एकैकविजयादष्टाविंशतिसरित्सहस्रानुगा जयन्तद्वाराधोजगतीभेदा अपरोदधिगा । तत्र नवकूटानि हिमवद्द्रष्टव्यानि (हिमवद्वत् !) सिद्धनिषधहरिवर्षप्राग्विदेहरुहरिधृतिसीतोदापरविदेहचकाख्यानि स्वनामदेवतानि ॥

(इति निषधोद्धारः)

तदुत्तरो वैडूर्यमयः कीर्त्याश्रयकेसरिह्रदो नीलः सिद्ध–नील-प्राग्विदेह-सीता-कीर्ति-नार्यपरविदेह-रम्यकोपदर्शनकूटो निषधमानः। तत्र दक्षिणगामिनी सीता नीलोत्तरकुरुचन्द्रैरावतह्रदमाल्यवद्ह्रदगिरिभेदिनी प्राग्विदेहच्छेदिनीः विजयद्वाराधोगतिः सीतोदावत्। तथा नारी हरिद्वदुत्तरापरोदधिगा ॥

(इति नीलगिरिसमासः)

तदुत्तरं रम्यकं हरिवर्षवत्। तत्र च माल्यवान् विजयार्धः पद्मदेवाधिवासः ॥ (इति रम्यकम्)

तदुदग्राजतो बुद्ध्याश्रयमहापुण्डरीकह्रदो रुक्मी सिद्धरुक्मि रम्यकनरकान्तबुद्धिरौप्यहैरण्यवतमणिकाञ्चनकूटो महाहिमवद्वत्। तत्र दक्षिणा नरकान्ता पूर्वगा हरिकान्तावत्। रूप्यकूलोत्तरापरगा रोहिद्वत् ॥

(इति रुक्मी)

तदुत्तरं हैरण्यवतं हैमवतवत्। तत्र च विकटापाती प्रभासाधिवासो विजयार्धस्तद्वत ॥

(इति हैरण्यवतम्)

तदनन्तरस्तपनीयमयो लक्ष्मीसत्कपौण्डरीकह्रदवान् शिखरी सिद्ध-शिखर-हैरण्यवत-सुरादेवी-रक्ता-लक्ष्मी-सुवर्ण-रक्तोदा--गन्धापात्यैरावततिगिञ्छिकूटो हिमवद्वत्। ततः सुवर्णकूला दक्षिणा पूर्वगामिनी रोहितांशावत् तथा रक्तारक्तोदे उत्तरे गङ्गासिन्धुवत् ॥

(इति शिखरी)

सर्वोत्तरमरावतं भरतवत्। तन्मध्ये* विजयार्धो विपर्ययनगरसङ्ख्यस्तद्देशानलोकपालाभियोग्याधिवासः॥

(इति ऐरावतम्)

(इति प्रथममाह्निकम्)

*तदुपरि च।

अथ द्वितीयमाह्निकम्।

निषधनीलमध्ये महाविदेहं निषधद्विगुणविष्कम्भं मध्यलक्षायामम् ॥

तन्मध्ये ऽधः सहस्रावगाढो नवनवत्युच्छ्रयो दशाधोविस्तृत उपर्येकसाहस्रस्त्रिकाण्डस्त्रिलोकप्रविभक्तमूर्तिः सर्वरत्नमयो मेरुः पृथिव्युपलवज्रशर्करा प्रथमकाण्डो ऽङ्कस्फुटिकरजतरूपमध्य उपरि जाम्बूनदः। प्रथमं साहस्रं त्रिषष्टिषट्त्रिंशत्साहस्रे इतरे। तत्र भद्रशालनन्दनसौमनसपण्डकानि वनानि। धरण्यां भद्रशाल चतुर्वक्षारपर्वतविभक्तं द्वाविंशतिसहस्रं मेरोः पूर्वेण तथापरेणोत्तरेणार्धतृतीयशतं तथा दक्षिणेन। पञ्चाशत्सु योजनेषु चतुर्दिश्यानि सिद्धायतनानि हिमवद्वत्। ततः तावति पुष्करिण्यो विदिक्षु चतस्रः चतस्रः पञ्चविंशतिविष्कम्भास्तद्द्विगुणयामा दशावगाढाः पद्मा-पद्मप्रभा-कुमुदा-कुमुदाप्रभोत्पलगुल्मा-नलिन्युत्पलोत्पलोज्ज्वला-भृङ्गा--भृङ्गनिभाञ्जना-कज्जलप्रभा-श्रीकान्ता-श्रीमहिता-श्रीचन्द्रा-श्रीनिलयाः प्रागुत्तरक्रमाद्गण्याः। तन्मध्ये प्रासादाः पञ्चशतोच्चास्तदर्धविस्तृताः सिंहासनवन्तो दक्षिणौ शक्रस्य उत्तरावीशानस्य। सीतासीतोदोभयकूलेषु द्वौ द्वौ पद्मोत्तरोनीलसुहस्त्यञ्जनकुमुदपलाशवडंश*रोचनकूटगिरयः

*वतंसी वा।

सीतोत्तरक्रमाद्धिमवत्कूटवत्स्वनामदेवाः ॥ तदुपरि पञ्चशत्यां नन्दनं वृत्तं पञ्चशतिविस्तृतं तद्वदायतनप्रासादवत् पुष्करिण्यः नन्दोत्तरा नन्दासुनन्दा नन्दिवर्धना नन्दिषेणा अमोघा गोस्तूपा सुदर्शना भद्रा विशाला कुमुदा पुण्डरीकिणी विजया विजयन्ती जयन्ती अपराजिता। नन्दनमन्दरनिषधहैमवतरजतरुचकसागरचित्तवज्रकूटानि दिक्कुमारीस्थानानि। ताश्च नामतो मेघंकरा मेघवती सुमेघा मेघमालिनी सुवच्छा वच्छमित्रा च वारिषेणा बलहका। तथा नवमं बलकूटं प्रागुत्तरं साहस्रं तद्वद्विस्तृतं तदर्धमुपरि बलावसतिः। स्वदिक्षु राजधान्यस्तासाम् ॥ अर्धत्रिषष्टिसहस्रेषु सौमनसं नन्दवनवत् । कूटवर्ज्याः पुष्करिण्यः सुमनाः सौमनसा सौमनांशा मनोरमा उत्तरकुरुः देवकुरुः वीरसेना सरस्वती विशाला माघभद्राभयसेना रोहिणी भद्रोत्तरा भद्रा सुभद्रा भद्रावती ॥ ततः षट्त्रिंशत्सु पण्डकं चतुर्णवचतुःशतं। तन्मध्ये चूलिका चत्वारिंशद्योजनोच्चा चतुर्द्वादशोपर्यधोविस्तृता वैडूर्यमयी। तत्र जिनायतनं विजयार्धवत्। वनं तथा कूटवर्ज्यं पुष्करिण्यः पुण्ड्रा पुण्ड्राभा सुरक्ता रक्तवती क्षीररसा इक्षुरसा अमृतरसा वारुणी शङ्खोत्तरा शङ्खा शङ्खावर्ता बलाहका पुष्पोत्तरा पुष्पवती सुपुष्पा पुष्पमालिनी। पाण्डके*चतस्रो ऽभिषेकशिलां दिक्षु पण्डुवतिपाडुरक्तातिरक्तकम्बलाख्याश्चतुर्योजनोत्सेधाः पञ्चशतायामास्तदर्धविस्तारा अर्धचन्द्राकारा अर्जुनकनकमय्यश्चतुर्दिक्त्रिसोपाना वेदिका वनखण्डतोरणध्वजच्छत्रादियुक्ताः। पूर्वापरयोर्द्वे सिंहासने पञ्चधनुःशतायामविष्कम्भे तदर्धपृथुनी। तयोर्दक्षिणोत्तरतीर्थंकराभिषेकः ॥

* पाण्डकवने वनान्ते वा (पाठः)।

(इति मेरुः)

गजदन्ताकृतयो विदिक्षु मेरोः चत्वारो वक्षस्कारपर्वताः सौमनसविद्युत्प्रभगन्धमादनमाल्यवन्तः प्राग्दक्षिणक्रमात् रजततपनीयकनकवैडूर्यमयाः सप्तनवसप्तनवकूटाः बहिश्चतुःशतोच्चाः पञ्चशतविस्तृताः मात्रावृद्धया मेरुसमीपे पञ्चशतोच्चाः विस्तारहान्याङ्गुलासङ्ख्येयभागविस्तारा अश्वस्कन्धाकृतयः त्रिंशत्सहस्रद्विशतनवोत्तरषट्कलायामाः सर्वे ऽत्र हिमवत्तुल्यसिद्धायतनकूटाः। तत्र प्रथमे सौमनसमङ्गलापातिदेवकुरुविमलकाञ्चनविशिष्टानि । विमलकाञ्चनयोस्तोयधाराविचित्रे देवते। द्वितीये विद्युत्प्रभ–देवकुरु–पद्म–कनक–स्वस्तिक–सीतोदा–सदाजल––हरिकूटानि। कनकस्वस्तिकयोः पुष्पमाला अनन्दिता। ततो गन्धमादनगन्धेलावदुत्तरकुरुस्फाटिकलोहितानन्दानि। स्फाटिकलोहितयोर्भोगंकरा भोगवती। ततो माल्यवदुत्तरकुरुकच्छसागररजतसीतापूर्णभद्रहरित्सहानि पञ्चमषष्ठयोर्भोगाभोगमालिन्यौ। हरिहरित्सहकूटे बलतुल्ये ॥

(इति वक्षस्काराः !)

मन्दरनीलयोरुत्तरदक्षिणा गन्धमादनमाल्यवतोर्मध्ये उत्तराः कुरव एकादशयोजनसहस्रद्विचत्वारिंशाष्टशतसद्विकलविस्तृताः समरम्यमणितृणविभूषितभुवो वापीपुष्करिणीपर्वतकगृहमण्डपकसुखस्पर्शदृश्यशिलापट्टकमण्डिता विविध*गुल्मपुष्पवनकृताचार्श्चित्रवृक्षलताशोभिता नानाकृतिवनराजयः । तत्र वृक्षाः मदङ्गा मधुप्रसन्नावरासवादिफलरसस्यन्दिनो भृङ्गाः कर्करीस्थालमणिभाजनादियुक्ताः तूर्याङ्गा विस्रसापरिणामाद्विचित्रवादित्रशब्दवन्तः दीपशिखादीपविशेषज्वलिनः ज्योतिषः सर्वरत्नकल्पाः चित्राङ्गाः प्रेक्षामण्डपाकारविचित्रकल्पितमाल्यवन्तः चित्ररसाः स्वादुभोजनखाद्यकसंपन्ना मण्यङ्गा यथाभिप्रेतभूषणवन्तो गेहाकारा एकशालादिगृहविन्यासिनो अनगणा (अनाग्न्या) वस्त्रसंपद्वन्तः । स्त्रियो लक्षणवत्यः परमरूपाः शृङ्गारादिकलावेदिन्यो जराव्याधिदौर्भाग्यशोकाद्यनिष्टरहितास्तथा पुरुषाः सुरभिनिश्वासा अस्वेदमलरजसः सच्छायाद्दीप्रवज्रर्षभनाराचसंहननाः समचतुरस्रास्त्रिगव्यूतोच्चाः* किंचिदूना स्त्रियः षट्पञ्चाशद्द्विशतपृष्ठा भद्राः संतुष्टा यथाभिरुचितस्थाना मिथुनधर्माणस्त्रिपल्योपमायुषो अष्टमभक्तपृथिवीपुष्पफलाशनाः प्रधाना आबाधाविवाहादिरहिता एकोनपञ्चाशद्रात्रिंदिवापत्यपालकाः सुखयुग्ममृत्यवो देवगतयः ।

---

*विचित्र । * त्रिगव्यूतोच्चास्त्रिक्रोशोच्चाः ।

सीतापूर्वापरगौ नीलाच्चतुस्त्रिंशाष्टशतचतुःसप्तभागदक्षिणौ यमकपर्वतौ योजनसहस्रोच्चौ तावदधोविस्तृतौ तदर्धमुपरि कनकमयौ । तथा प्रासादौ यमकयोर्हिमवद्वत् । तावति दक्षिणेन नीलाद्या ह्रदा बहुत्रिसोपानतोरणाः पद्मह्रदवत्स्वनामदेवताधिवासाः । तेषां प्रागपरस्था दशदश काञ्चनकनगाः शतोच्चास्तदर्धमूलोपरिविस्ताराः काञ्चनदेवताधिवासा दशयोजनाबाधस्थानाः ॥

उत्तरकुरुपूर्वार्धमध्ये जाम्बूनदमयं जम्बूपीठं पञ्चशतायामविस्तारं मध्ये द्वादश पृथु अन्ते क्रोशद्वयं चतुर्दिग्द्वारम् । तदुपरि वैडूर्यपर्णस्तपनीयवृन्तो जाम्बूनदः सुकुमारः रक्तपल्लवप्रवालाङ्कुरधरो विचित्रमणिरत्नसुरभिपुष्पो जम्बूवृक्षः तदमृतरससदृशफलम् । प्राच्ये शाले भवनं इतरेषु प्रासादाः मध्ये सिद्धायतनं सर्वाणि विजयार्धमानानि । तत्परिवारो ऽष्टशतं तदर्धमानं जम्बूनां प्रत्येकं षट्कटकमानवेदिकावृतम् । अनादृतदेववासः तत्परिवारदेवसङ्ख्यामानवृक्षबहिर्वृतः श्रीपद्मवद्बहिः शतयोजनमानत्रिवनखण्डवृतः । योजनपञ्चाशतमवगाह्य प्रथमवनखण्डे चतुर्दिश्यानि भवनानि । विदिक्षु चतुश्चतुःपुष्करिणीमध्ये प्रासादाः । पुष्करिण्यः क्रोशार्धक्रोशपञ्चधनुःशतायामविष्कम्भावगाहा नन्दावशिष्टाः । भवनप्रासादमध्ये ऽष्टौ कूटानि जाम्बूनदानि योजनाष्टकोच्चानि ताव-

न्मूलविस्ताराणि तदर्धमुपरि । तत्रायतनानि जिनानाम् । शालेषु वनपूर्वोत्तरे प्रासादे सिंहासनानि ॥

(इति उत्तरकुरुसंक्षेपः)

मन्दरदक्षिणास्तथा देवकुरवः । निषधोत्तरौ चित्रविचित्रकूटौ यमकवत् । तथा ह्रदा निषधादयः तदपरार्धे शाल्मलीवृक्षो गरुडावासो जम्बूवत्पीठकूटानि राजतानीति विशेषः ॥

(इति देवकुरुसंक्षेपः)

विदेहयोर्द्वात्रिंशद्विजयाः । उत्तरा विजयाढ्या गङ्गासिन्धुविभक्ताः दक्षिणा रक्तारक्तोदाभ्यां भरतवत् । षोडशयोजनसहस्रद्विनवतपञ्चशतद्विकलायामा द्वियोजनसहस्रसत्रयोदशद्विशतकिंचिदूनविस्तारा निजविस्तारायामद्वितीयाष्टमस्वविजयदक्षिणोत्तरार्धाख्यकूटपञ्चपञ्चाशन्नगरविजयार्धाः । उदग्विजयार्धाभियोग्यश्रेण्यौ शक्रस्य लोकपालानाम् । निषधनीलनितम्बर्षभकूटाः तन्नितम्बकुण्डनदीप्रवहाः । विजयनामचक्रवर्तिनः सीतासीतोदातीर्थाः । कच्छसुकच्छमहाकच्छकच्छवदावर्तलाङ्गलावर्तपुष्करपुष्करवन्तः प्राग्विदेहोत्तराः वत्ससुवत्समहावत्सवत्सवद्रम्यरम्यकरमणीयमङ्गलवन्तः पद्म-सुपद्म-महापद्म-पद्मवच्छङ्ख-कुमुद-नलिन-सलिलवन्तो दक्षिणाः वप्र-सुवप्र-महावप्र-वप्रवद्वल्गु-सुवल्गु गन्धिलगन्धिलवन्तः माल्यवच्छै-

लासन्नप्रदेशात् प्रभृति प्रादक्षिण्येनानुक्रमेण । गिरिनदीविभक्ताः । चत्वारो गिरयः तिस्रो नद्यः । अर्धं ऽर्धं गिरयो वक्षस्काराकृतयस्तद्विस्तारोच्छ्राया मूलविस्तारसर्वसमा ऋजवः सर्वरत्नमयाः सिद्धसनामपूर्वापरानन्तरविजयाख्यचतुःकूटाः नद्यासन्नसिद्धकूटाश्चित्रपद्मनलिनैकशैलाः त्रिकूटवैश्रवणसुदर्शनाञ्जना अङ्कपद्मवदाशीविषसुखावहाः चन्द्रसूर्यनागदेवगिरयः । राजधान्यो द्वादशनवयोजनायामविस्ताराः क्षेमा क्षेमपुरा-रिष्टा-रिष्टपुरा खड्गा-मञ्जूषौषधीपौण्डरीकिण्यः सुसीमा-कुण्डलापराजिता-प्रभाकराङ्कवती-पद्मावती-शुभा-रत्नसंचयाः अश्वसिंहमहाविजयपुरा-राज्या-विराज्या अशोका-वीतशोका-विजया--विजयन्ता--जयन्तापराजिता-चक्रखड्गपुरा--वध्यायोध्या । नद्यो विजयच्छेदिन्यो रोहितावत्कुण्डद्वीपाः स्वनामदेवीवासाष्टाविंशतिनदीसहस्रानुगाः प्रत्येकं सर्वसमाः पञ्चविंशशतविस्तृताः अर्धतृतीययोजनावगाह्या ग्राहह्रदपङ्कवत्यस्तप्तमत्तोन्मत्तजलाः क्षीरोदासिंहश्रोतान्तर्वाहिण्य ऊर्मिफेनगभीरमालिन्यः । प्राक्पश्चात्सीतासीतोदामुखवने देवोद्याने दक्षिणोत्तरे विभागे गिरिसमीपे कलाविस्तृते इतरपार्श्वे द्वियोजनसहस्रद्वाविंशनवशते ॥

जघन्येन चत्वारस्तीर्थंकृतो जम्बूद्वीपे तथा चक्रवर्ति-

बलदेववासुदेवा उत्कर्षेण चतुस्त्रिंशज्जिनक्षितीशाः ॥

(इति विजयाः)

इति द्वितीयमाह्निकम् ॥

अथ तृतीयमाह्निकम् ।

जम्बूद्वीपद्विगुणद्विगुणमाना द्वीपसमुद्राः पूर्वपूर्वपरिक्षेपिणो वलयाकृतयः सर्वशुभवर्णादिनामानो ऽर्धतृतीयोद्धारसागरोपमसमयसङ्ख्या वेदिकावद्देवक्रीडोपभोग्यविचित्ररम्यभूमिभागा मानुषोत्तरबाह्याः ॥

तत्र लवणोदधिः सहस्रावगाढो मात्रया सप्तशतोच्छ्रितगोतीर्थपथेन पञ्चनवतिसहस्रः षोडशसहस्रशिखः । सा दशविस्तृता अभ्यन्तरतो बाह्यतश्च । तदुपरि द्वौ कालौ न्यूनार्धयोजनं ह्रासवृद्धिः । तत्र मध्ये लाक्षाश्चतुर्दिक्षु पाताला वडवामुखकेयूपयूपकेश्वराख्याः साहस्रा वज्रमयकुड्या दशसहस्राण्यधोमुखे च कालमहाकालवेलम्बप्रभञ्जनावासा वायुधूतत्रिभागजला महालंजराकृतयः । क्षुल्लकाश्चान्ये साहस्रा अधोमुखे च शत्याः दशकुड्याः वायून्नामितमध्यमिश्रोपरिजलाः सप्तसहस्रचतुरशीताष्टशतसर्वाग्रसङ्ख्याः । द्विचत्वारिंशद्द्विसप्ततिषष्टिसहस्रसङ्ख्याः तत्रान्तर्बाह्यवेलाशिखाधारिणो नागाः । गोस्तूपोदकाभासशङ्खोदकसीमानो वेलाधारोन्द्रगिरयः कनकाङ्करजतस्फटिकमया गोस्तूपशिवकशङ्खमनोहृदवासा द्विच-

त्वारिंशत्सहस्रेषु दिश्या एकविंशसप्तदशशतोच्चा अधो द्वाविंशत्यधिकसहस्रविस्तारा उपरि चतुर्विंशचतुःशताः । तदुपरि प्रासादा हिमवद्वत् । कर्कोटककार्दमकैलामोरुणप्रभानुवेलाधारीन्द्रगिरयः सर्वरत्नमयाः । द्वादशसु सहस्रेषु प्राक्चन्द्रद्वीपौ तावद्विस्तारायामौ तावत्परेण सवित्रोस्तथा गौतमद्वीपः सुस्थितावासः तावति तथान्तर्बाह्यलावणकचन्द्रसूर्याणाम् ॥

तथाशेषद्वीपेषु पञ्चानाम् । स्वद्वीपेषु सर्वेषु प्रासादा हिमवद्वत् तद्राजधान्यश्च प्राक्पश्चात् ॥

लवणवर्ज्याः समा अक्षुभितोदका उदधयः ॥

हिमवतः प्राक्पश्चाद्विदिक्षु त्र्यादिषु नवान्तेषु योजनशतेषु उदधाववगाह्यतावद्विस्तारायामाः सप्तसप्तान्तरद्वीपाश्चतुश्चतुः प्रागुत्तरक्रमात् एकोरुकाभाषिकलाङ्गूलिकवैषाणिका हयकर्णगजकर्णगोकर्णशष्कुलीकर्णा आदर्शमुखमेषमुखहयमुखगजमुखा अश्वमुखहस्तिमुखसिंहमुखव्याघ्रमुखा अश्वकर्णसिंहकर्णहस्तिकर्णकर्णप्रावरणा उल्कामुखविद्युज्जिह्वमेघमुखविद्युद्दन्ताः घनदन्तगूढदन्तविशिष्टदन्तशुद्धदन्ताख्याः । तेषु हैमवतवद्युग्मपुरुषाः तदाख्याः अष्टधनुःशतोच्चाः पल्योपमासङ्ख्येयभागायुषः । तथा शिखरिणोऽपि ॥

(इति लवणोदधिसमासः)

धातकीखण्डदक्षिणोत्तराविष्वाकारनगौ सहस्रविस्तृतौ तदर्धोच्चौ क्षेत्रायामौ पुष्करार्धे च तुल्यावगाहोच्छ्रायाभ्याम्। स्वपरिधिद्विगुणविस्तारा गजदन्ताकृतयो वक्षारा द्विमेखलाश्च पूर्वसूत्रगाः वंशधराश्चतुर्गुणाः परस्परतः सर्वसमाश्च ह्रदनदीकुण्डद्वीपकाञ्चनयमकचित्रविचित्रर्षभकूटवृत्तविजयार्धाः स्वायामतश्च दीर्घशैलमुखवनायामाः क्षेत्रतो ऽनुमेयाः नदीनामवगाहश्च स्वविस्तारात्। योजनत्रिलक्षषट्पञ्चाशत्सहस्रसप्तविंशद्विशतायामौ विद्युत्प्रभगन्धमादनौ पञ्चलक्षैकाग्रसप्ततिसहस्रैकाग्रषष्टिशतायामौ माल्यवत्सौमनसौ षोडशलक्षषड्विंशतिसहस्रषोडशोत्तरशतायामौ विद्युत्प्रभगन्धमादनौ विंशतिलक्षत्रिचत्वारिंशत्सहस्रैकाग्रविंशतायामौ माल्यवत्सौमनसौ। वंशधरेष्वाकाररहितो मुखमध्यबहिःक्षेत्रपरिधिरिषुगुणो द्वादशाधिकद्विशतविभक्तः क्षेत्रविष्कम्भस्तथा भरतादिषु। तत्र द्वे द्वे क्षेत्रे चतुर्गुणचतुर्गुणे। लक्षाष्टसप्ततिसहस्रद्विचत्वारिंशाष्टशतराशौ द्विसहस्रोने स्वगुणकारगुणे चतुरशीतिविभक्ते लब्धं धातकीखण्डगिरिव्यासः। बहिर्मन्दराश्चतुरशीतिसहस्रोच्चाश्चत्वारो ऽधश्चतुर्नवतिशतविस्तारा अर्धषट्पञ्चाशाष्टाविंशतिसहस्रोपरिवनविशिष्टाः। तत्र च विजयानि कच्छादीनि वक्षाराश्चित्रादयो विद्युत्प्रभादयश्च नद्यो गङ्गाद्या मेरुह्रदकाञ्चनादयश्च धातकीखण्डद्वीपे

द्वयोरप्यर्धयोरीषदवनतान्ताः स्युः॥

(इति धातकीखण्डः)

अथकालोदश्चक्रवालतो ऽष्टलक्षरुद्रः सहस्रोण्डः एकोनविंशशलक्षशूचीकी विजयादिचतुर्द्वारः॥

(इतिकालोदधिः)

मानुषोत्तरेणार्धविभक्तः पुष्करार्धौ धातकीखण्डवत् तद्द्विगुणक्षेत्रादिविभागः स्वचतुर्गुणः चतुर्गुणक्षेत्रवर्षधरः। स्वपरिधिद्विगुणविस्तारा गजदन्ताकृतयो वक्षारा द्विमेखलाश्च पूर्वसूत्रगाः वंशधराश्चतुर्गुणाः परस्परतः सर्वसमाश्च ह्रदनदीकुण्डद्वीपकाञ्चनयमकचित्रविचित्रर्षभकूटवृत्तविजयार्धाः स्वायामतश्च दीर्घशैलमुखवनायामाः क्षेत्रतो ऽनुमेयाः नदीनामवगाहश्च स्वविस्तारात्। वंशधरेष्वाकाररहितो मुखमध्यबहिःक्षेत्रपरिधिरिषुगुणो द्वादशाधिकद्विशतविभक्तः क्षेत्रविष्कम्भस्तथा भरतादिषु। वर्षविहीनक्षेत्रराशौ द्विसहस्रोने स्वगुणकारगुणे चतुरशीतिविभक्ते लब्धं पुष्करार्धगिरिव्यासः। बहिर्मन्दराश्चतुरशीतिसहस्रोच्चाश्चत्वारो ऽधश्चतुर्नवतिशतविस्तारा अर्धार्धषट्पञ्चाशदष्टाविंशतिसहस्रोपरिवनविशिष्टाः॥

(इति पुष्करार्धः)

मानुषोत्तरो वेलाधारिमानो हैमोऽर्धपल्यवदुभयतो वेदिकावनखण्डवान् अन्तरुपरिबहिर्मनुष्यसुवर्णदे-

वावासो मानुषगतिच्छेदी अन्यत्र देवक्रियाविद्याधरादि-
भ्यः । न तत्परा बादराग्निमेघविद्युन्नदीकालपरिवेषादयः
। मानुषोत्तरवत्कुण्डलरुचकौ ।

कालोदपुष्करस्वयम्भूरमणा उदकरसा लवणोदो लाव-
णरसो वारुणोदश्चित्रपानकवत् खण्डादिचित्रचतुर्विभाग-
गोक्षीरवत् क्षीरोदः सुकथितसद्योविस्यंन्दितगोघृतवत्
घृतोदः शेषाश्चतुर्जातकवदूर्ध्वभागत्रिभागच्छिन्नेक्षुरस-
वज्जलाः समुद्राः ॥

लवणकालोदस्वयम्भूरमणा बहुमत्स्यकच्छपा नेतरे ।

वरुणक्षीरघृतेक्षुरसद्वीपोदधिर्बहिर्नन्दीश्वरो विवि-
धविन्यासोद्यानवान् देवलोकप्रतिस्पर्धी जिनेन्द्रपूजाव्या-
पृतदेव संपाताभिरुचिरः स्वेच्छाविविधक्रियादेवसंभो-
गरम्यः । तत्र पञ्चविंशतिकक्षेत्रविभागमध्ये चतुर्दिश्या-
श्चत्वारोऽञ्जनगिरयो बहिर्मेरून्च्छ्रया दशसहस्रातिरि-
क्तविस्तारा मूले उपरि साहस्राः तेषु जिनायतनानि
योजनशतायामानि तदर्धविस्ताराणि द्विसप्ततियोजनो-
च्चानि षोडशाष्टाष्टोच्छ्रयविस्तारप्रवेशस्वनामामरावासदे-
वासुरनागसुवर्णाख्यपृथक्पृथक्चतुर्द्वाराणि । तन्मध्ये
मणिपीठिकाः षोडशायामविस्तारा अष्टोत्सेधाः । तदुपरि
देवच्छन्दकाः साधिकायामोच्चाः सर्वरत्नमयाः । तेषु प्र-
त्येकं जिनप्रतिमाष्टशतं जिनमानं ताः स्वपरि-

वारवृत्ताः । दामघण्टालम्बूषघण्टिकाष्टमङ्गलतोरणध्वजव-
न्ति तपनीयरुचिररजोवालुकाप्रस्तृतानि षोडशपूर्णकल-
शादिभूषितानि आयतनमानमुखमण्डपप्रेक्षामण्डपाक्षपाट-
कमणिपीठिकास्तूपप्रतिमाचैत्यवृक्षेन्द्रध्वजपुष्करिणीक्रम-
रचनानि नानामणिमयानि । तेभ्यः प्रत्येकं चतुर्दिक्षु ल-
क्षमानाः पुष्करिण्यो नन्दिषेणामोघागोस्तूपासुदर्शनान-
न्दोत्तरानन्दासुनन्दानन्दिवर्धनाभद्राविशालाकुमुदापुण्ड-
रीकिणीविजयावैजयन्तीजयन्तापराजिताः प्राक्क्रमात् ।
तन्मध्ये स्फाटिका दधिमुखा ललामवेदिकोद्यानादिला-
ञ्छनाश्चतुःषष्टिसहस्रोच्चाः दशाधो विस्तृताः तावदुपरि ।
तेष्वञ्जनवदायतनानि । द्वीपविदिक्षु रतिकरकाश्चत्वारो
दशसहस्रायामविष्कम्भाः सहस्रोच्चाः सर्वरत्नमयाः झल्ल-
र्याकृतयः । तत्र दक्षिणयोरिन्द्रस्योत्तरयोरीशानस्याष्टा-
ष्टानां महादेवीनां योजनशतसहस्राबाधास्थाना राजधा-
न्यो दिक्षु सुजाता सौमनसा अर्चिर्माली प्रभाकरा पद्मा
शिवा शुचिः अञ्जना भूता भूतावतंसा गोस्तूपा सुदर्श-
ना अमला अप्सरा रोहिणी नवमी नाम रत्ना रत्नोच्च-
या सर्वरत्ना रत्नसंचया वसुर्वसुमित्रा वसुभागा वसुं-
धरा नन्दोत्तरा नन्दा उत्तरकुरुर्देवकुरुः कृष्णा कृष्णराजी
रामा रामरक्षिता नाम प्राग्दक्षिणक्रमात् । तत्र देवाः स-
र्वसंपद्धन्तः स्वपरिवारानुगताः निजपरिकरपरिवृताः पुण्य-

तिथिषु सुरासुरविद्याधरादिपूजितानां जिनानामायतनेऽष्टाह्निकीपूजाः कुर्वन्ति प्रमुदितमनसः ॥

(इति नन्दीश्वरद्वीपः)

इति तृतीयमाह्निकं समाप्तम् ॥

अथ चतुर्थमाह्निकम् ।

विष्कम्भवर्गदशगुणकरणी वृत्तक्षेत्रपरिधिः । विष्कम्भः पादाभ्यस्तः । स गणितम् विष्कम्भो ऽवगाहोनस्तद्गुणचतुर्गुणस्तन्मूलं ज्या । इषुवर्गः षड्गुणो ज्यावर्गे क्षिप्तस्तन्मूलं धनुःपृष्ठम् । चतुर्गुणेषु वर्गयुक्ताविभक्तो ज्यावर्गौ विष्कम्भः । धनुर्वर्गज्यावर्गविशेषषड्भागमूलमिषुः। क्षुल्लधनुःपृष्टापनीतबृहद्धनुःपृष्ठार्धं बाहा ॥

सर्वे गिरि-श्रेणिशिखरतल-कूट-कुण्ड-वन-नदीमुखवन-नदीह्रद-शिला-वाप्यादयो वेदिकावनखण्डवृताः वापीकुण्डह्रदा दशावगाहाः । पद्मगिरिद्वीपा जलाद्विक्रोशोच्छ्रयाः । मन्दराञ्जनदधिमुखकुण्डलरुचकनगाः सहस्रावगाहाः । शेषा उच्छ्रयपादाः । रूपादिद्विगुणराशिगुणो द्वीपव्यासो नवतिशतविभक्तो भरतादिषु विष्कम्भः । सर्वा नद्यः प्रवहदक्षगुणा मुखे । विस्तारपञ्चाशद्भागावगाहाः । ह्रदविस्तारो ऽशीतिविभक्तः प्रवहो दक्षिणानाम् । उत्तरासां चत्वारिंशता । मेरूत्तरासु विपर्ययः । प्रवहमुख-

विस्तारविशेषार्धपञ्चचत्वारिंशत्सहस्रविभक्तिलब्धं द्विगुणोभयवृद्धिः सरिताम् । लक्षाष्टसप्ततिसहस्रद्विचत्वारिंशाष्टशतराशौ द्विसहस्रोने स्वगुणकारगुणे चतुरशीतिविभक्तलब्धं धातकीखण्डगिरिव्यासः । स द्विगुणः पुष्करार्धे । व्यासार्धह्रदविस्तारोनं गिरिणा नदीगतिः । त्र्यधिकत्रिशतोत्तरैकान्नविंशतिसहस्रगिरिमस्तकमाप्राग्गङ्गापरेण सिन्धुः रक्तारक्तोदे च । तद्द्विगुणाध्वगाः पुष्करार्धे । सर्वा नद्यः पूर्वपूर्वनदीद्विगुणसहिताः । मुखवनपर्वतनदीमेरुव्यासभद्रशालायामरहितद्वीपव्यासषोडशभागो विजयव्यासः । तथान्येषां पूर्ववत् स्यादिति ॥

(इति करणाधिकारः)

जम्बूद्वीपलवणधातकीखण्डकालोदपुष्करवरुणक्षीरघृतेक्षुरसनन्दीश्वरारुणारुणवरारुणाभासकुण्डलरुचकारुणवस्त्रगन्धोत्पलतिलकपृथिवीनिधानरत्नवर्षधराह्रदनदीविजयवक्षारकल्पेन्द्रपुरमन्दरावासकूटनक्षत्रचन्द्रसूर्यसूर्यवरसूर्याभासदेवनागयक्षभूतस्वयम्भूरमणपर्यन्ता द्वीपसमुद्राः॥

इति जम्बूद्वीप समासः ॥

कृतिः क्रिया प्रस्तावाज्जम्बूद्वीपसमासप्रकरणरूपा सिताम्बराचार्यस्य श्वेताम्बरगुरोर्महाकवेरनेकतत्त्वार्थप्रशमरत्यादिप्रवचनसंग्रहकारस्य यदूचिरे विपश्चिन्निचयनिचितांचितचरणाः श्रीचौलुक्यचूडाचन्द्रार्चितचरणाः श्रीहेमचन्द्रसूरयः श्रीसिद्धहेमचन्द्रनाम्नि स्वोपज्ञशब्दानु-

शाम्नाने " उपोमास्वाति संग्रहीतारः " इति तथा महावैयाकरणस्य उमास्वातिवाचकस्येति सान्वयसुगृहीतनामधेयस्य तथा चास्य संग्रहकारस्योमा माता स्वातिः पिता तत्सम्बन्धादुमास्वातिः वाचकः पूर्वधरः यत्प्रज्ञापनाटीका वाचकाः पूर्वविदः । इत्याचार्यश्रीविजयसिंहविहिता विनेयजनहिता ॥

जम्बूद्वीपसमासटीका समाप्ता ॥

इति जम्बूद्वीपसमासे चतुर्थमाह्निकं समाप्तम् ॥

कृतिः सिताम्बराचार्यस्य महाकवेरुमास्वातिवाचकस्य इति॥

क्वचिज्जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिमथ कुत्रापि करणीं
क्वचिज्जीवाभिगमं क्वचिदपि च शास्त्रार्थमपरम् ।
क्वचिद्वाचां वृत्तिं क्वचिदपि वचो वाच्यविदुषां
समास्थाय व्याख्यामहमिह महार्थे ऽप्यकरवम् ॥१॥

अविस्पष्टा सूत्रप्रतिकृतिरियं मन्मतिरपि
स्वयं ग्राम्यो वासो ऽप्यहह कथमास्थेयमपि मे ।
क्रियासिद्धौ हेतुः प्रणयिजनताकल्पलतिका
प्रशस्तिः श्रीपार्श्वप्रभुचरणयोः किन्तु वितता ॥२॥

श्रीविक्रमतः क्रमतः समासु तीतासु तिथिरविसमासु
विहिता साहारगृहे शारदीयं चारु पल्लिपुरि ॥ ३ ॥

यच्चेहानाभोगान्मतिमान्द्याद्वीतरघा लिखितमास्ते ।
तत्परिमृजन्तु सुजनाः परोपकारैककृतमनसः ॥ ४ ॥

तुङ्गः क्षमाभृदुदितादद्भुतभूरिसत्त्वः
शैलीं स्थितिं शुचिमचिन्त्यरुचिं विधानः ।
उद्दामधाममहिमा भुवि वन्द्यपादः
श्रीचन्द्रगच्छ उदयाद्रिरिवास्ति शस्तः ॥ १ ॥

आच्छन्नमीनकेतुस्तमसामवसायहेतुरभ्युदितः ।
रविरिव निस्तारकरुचिरेतस्मिन्नभयदेवविभुः ॥२॥

जगताह दक्षिणाशाजुषापि विहितोत्तरोदयेन भृशम् ।
वादमहार्णवमुत्तीर्य विश्वमाविष्कृतं येन ॥ ३ ॥

सङ्ख्यातीतगुणौघभास्वदुदयोल्लासी कवीनां मुदे
तन्वानः सदलं स्वरूपममलं दोषागमस्य द्विषन् ।
तच्छिष्यस्तु 'धनेश्वरप्रभु'रभूद्भव्यालिभिः सेवितो
लोके ऽस्मिन्नभयरागसंगसुभगः पद्मायमानो ऽपि यः ॥४॥

जातावज्ञैः पुरस्तादनु विहितहसैरन्वगात्तैरुहुंकैः
पश्चाद्दत्तावधानैः पुनरुभयविधानादमुखत्वं दधानैः ।
आशङ्काः शङ्कवद्भिस्तदनु च परतो विस्मयस्मेरितारव्यैः
यद्वाचो वादिवृन्दैरथ नृपतिसमैः काङ्क्षिताः शिक्षिताश्च

यस्याहृत्यां समभूद्भुजिक्रिया
मोचन्तु गुल्फद्वयसं शरीरे ।
गीर्वाणवृन्दोतितवर्णवादः
ततः स जातो 'ऽजितसिंहसूरिः' ॥ ६ ॥

'श्रीवर्धमानमुनि'पतिरथ 'चन्द्रप्रभ'विभुस्तदनु जज्ञे
भूयः श्रीभद्रसूरिःसुरगुरुरिवानन्तसुरभिगुणः ॥७॥

एकाहक्षपणेन पथ्यपि भुजि दीपोत्सवोत्सर्पणा
यात्रा श्रीवटपद्रके रथशिरश्चूडामणेर्विश्रुता। (!)
तीर्थस्योद्धृतिरुज्जयन्तवसतेः श्रीमज्जिनोपज्ञये-
त्येवं यस्य यशांसि दिक्षु विलसन्त्यद्यापि हि स्वेच्छया

अभवन्मदनाधृष्याः शिष्याः श्रीवर्धमानसूरिणाम्।
तन्मान्या वितमिश्राः पण्डितजिनचन्द्रगणिमिश्राः ॥९॥

सुचरितकुसुमानि स्वैरमुच्चित्य नित्यं
प्रकटितबहुवर्णां सर्वदामोदपूर्णाम्।
गुरुतरगुणनद्धां ग्रन्थदक्षो विशुद्धां
विरचयति यदीयां नूतनां नूतिमालाम् ॥ १० ॥

श्रीसर्वदेवसूरिः प्रद्युम्नविभुप्रभुर्यशोदेवः
इति यतिपतयो येषां विनेयतामावहन्तितराम्। ॥११॥

श्रीभद्रेश्वरसूरिशिष्यहरिभद्राचार्यतः सद्गुरोः
प्राप्तश्रीजिनचन्द्रपूज्यचरणान्तेवासितामाश्रितः।
सूरिः श्रीविजयस्त्विमां व्यरचयत्कल्याणमालाजुषां
शैलश्चाभयचन्द्रको लिखितवानुद्दामदाक्ष्यः पुरा ॥१२॥

इति जम्बूद्वीपसमासटीका समाप्ता ॥